

Seminaris de traducció a Farrera de Pallars

by Iolanda Pelegrí

La Institució de les Lletres Catalanes va iniciar els Seminaris de Traducció Poètica a Farrera de Pallars el novembre de 1998. Va ser una de les primeres activitats que va promoure Francesc Parcerisas que el maig del mateix any havia estat nomenat director de la ILC, i que, ben aviat, a l'estiu, ja havia començat a buscar el lloc i els poetes estrangers per celebrar el primer seminari de traducció poètica.

Fins ara s'han dut a terme dinou seminaris de traducció poètica i quatre de traducció teatral. Fins al 2006 se'n feien dos de traducció poètica a l'any (a la primavera i a la tardor). Des del 2005 al 2008 es va alternar la traducció de poesia, a la primavera, i la de teatre, a la tardor. Des de 2009 s'organitza només un seminari de traducció: el de poesia, la retallada pressupostària és una de les causes d'aquesta decisió.

Els seminaris es fan a Farrera de Pallars un petit poblet (actualment de vint-i-cinc habitants) del Pallars Sobirà a 1.320 metres d'altitud i a quasi quatre hores (en autobús) de Barcelona. Els participants són, normalment, dotze persones: dos poetes estrangers, vuit participants catalans, entre traductors, poetes, poetes-traductors, i dos organitzadors. El seminari començaven dijous a la tarda i acabaven diumenge al matí (incloent-hi tots dos dies); a partir del seminari de l'any passat comencen divendres i acaben dilluns, en un total de sis sessions.

Els participants, dividits en dos grups, discuteixen amb els autors convidats tots els aspectes de les versions de la selecció de poemes que aquests els han fet arribar prèviament. Després de les tres primeres sessions de treball —de tres o quatre hores cadascuna— els poetes canvien de grup, de manera que tots els participants poden conèixer els dos poetes vinguts de fora.

Els participants de traducció teatral tenien un esquema diferent: només s'invitava un autor, quatre o cinc traductors-autors teatrals i un organitzador, i la durada del seminari s'allargava una sessió més.

Em centro en els de traducció poètica, ja que després de dinou vegades ja podem dir que hem creat una manera de fer seminaris de traducció de poesia que a partir d'uns objectius i d'una manera de treballar establerts, ja des del primer seminari, ha anat perfilant-se i consolidant-se.

En la carta d'invitació als poetes i traductors del primer seminari, Francesc Parcerisas explica el que és més essencial del funcionament i els objectius: «Per a aquesta ocasió hem convidat dos poetes escocesos d'expressió en llengua anglesa, Steward Conn i Anna Crowe. El seminari treballarà a partir d'una selecció inicial d'uns 10 poemes de cadascun dels convidats que farem arribar als participants per endavant. Els participants catalans, en nombre de 8-10, faran dos grups per treballar les traduccions amb els autors. Aquests grups es poden fer i reestructurar segons

convingui per tal d'oferir a tots els participants la possibilitat de treballar amb els dos poetes convidats. Si cal es poden afegir altres poemes als de la tria inicial o nous suggeriments fets sobre la marxa. La idea final del seminari és produir una o diverses traduccions de la petita antologia inicial de cada convidat, que ens agradaria de poder editar en forma d'opuscle. L'edició comercial de les traduccions resultat del seminari no entra, de moment, dintre els objectius immediats de la Institució de les Lletres Catalanes. No cal dir que allò que, com a mínim a priori, valorem més positivament d'aquesta experiència són els resultats a llarg termini derivats dels contactes personals entre els escriptors convidats i els escriptors catalans participants al seminari. Ens sembla que la possibilitat de conèixer directament i aprofundir en l'obra d'escriptors estrangers contemporanis és de gran importància per a la nostra literatura i que, de la mateixa manera, aquests contactes són una plataforma excel·lent per fer conèixer allò que fem enllà del nostre àmbit més immediat».

Vull remarcar la importància de la flexibilitat i d'adaptació a les necessitats del moment i dels participants, que es veu clarament en aquesta carta. Per exemple, en el cas dels poemes que es traduiran hi ha moltes possibilitats: des de traduir tots els de la selecció inicial, a traduir-ne menys, traduir-ne de nous, d'acord amb els autors, i fins i tot algunes vegades hem traduït poemes escrits a Farrera mateix.

També la carta ens mostra els objectius:

- Traduir els poemes i, per tant, fer arribar als lectors catalans poesia d'altres literatures.
- Donar a conèixer el fet cultural català a escriptors estrangers i així potenciar la difusió de la nostra literatura a fora.
- Ajudar a establir relacions entre poetes de fora i els poetes i traductors d'aquí.

A més d'aquests objectius n'hi havia d'altres d'implícits:

- Dignificar la feina del traductor en crear una dinàmica de treball en equip on tothom és important, tant els poetes com els traductors.
- Emfatitzar en la importància de la traducció ben feta: intentant acostar tant el contingut com la forma a l'original.
- Fer arribar l'experiència al màxim d'autors i traductors catalans (només es participa una vegada en els seminaris).

I ens hem trobat amb un valor afegit que en un primer moment no havíem previst, però que ara ja forma part del seminari: afavorir el contacte entre els escriptors d'aquí.

Els participants

Després de 19 seminaris de poesia i 4 de teatre, més de 200 persones hi han participat. En concret: 188 en els seminaris de traducció poètica. D'aquestes: 37, autors de fora i 151 participants catalans (76 poetes catalans i 75 traductors catalans; tenint en compte que hi ha persones que tenen tots dos vessants, per exemple, en el darrer seminari, Pau Sanchis, o en el de les poetes portugueses, Gabriel de la Santíssima Trinitat Sampol).

Són gent de tota l'àrea lingüística i d'edats diferents, des d'escriptors consagrats, com ara Feliu Formosa, Vicent Alonso o Biel Mesquida, fins a poetes molt joves, com ara Meritxell Nus, en el seminari amb poetes suecs, o Carles Rebassa i Laia Noguera, que quan hi van participar encara no eren coneguts com ho són ara.

Poetes traduïts:

- Stewart Conn i Anna Crowe, escocesos en llengua anglesa (novembre 1998).□
- Ronny Someck i Tamir Greenberg, israelians (abril 1999).
- Alan Brotel i Lan Tangi, bretons (novembre 1999).
- Alba Donati i Paolo Ruffilli, italians (maig 2000).
- Mohammed Bennis i Aziza Chouqoiari, àrabs (novembre 2000).
- Svetlana Makarovič i Brane Mozetič, eslovens abril 2001).
- Bernard Pozier i Serge Patrice Thibodeau, quebequesos (novembre 2001).
- Rita Lopes i Anna Hatherly i Teresa Rita Lopes, portugueses (abril 2002).
- György Jánosházy i Bálász Déri, hongaresos (novembre 2002).
- Maria Lainà i Haris Vlavianós, grecs (abril 2003).□
- Ewa Lipska i Maciej Niemiec, polonesos (setembre 2003).□
- Dirk van Bastelaere i Hagar Peeters, neerlandesos (abril 2004).□
- Denisa Comănescu i Ioana Ieronim, romaneses (setembre 2004).□
- Xuan Bello i Ana Vanessa Gutiérrez, asturians (abril 2005).
- Brigitte Oleschinski i Hendrik Jackson, alemanys (maig 2006).
- Mariné Petrossian i Tigran Paskevichyan, armenis□(maig 2007).
- Tomas Ekström i Paul Nilsson, suecs (maig 2008).
- Edvin Sugarev i Kristin Dimitrova, búlgars (maig 2009).
- Marko Pogačar i Dinko Telečan, croats (maig 2010).

Metodologia

Després de donar la benvinguda a tots els participants, es formen els grups amb un dels poetes, un coordinador, dos traductors i dos poetes. Cada grup treballa en espais diferents. Normalment es demana primer al poeta si vol comentar algun aspecte o de la seva poesia o de la seva llengua, un cop fet això es decideix per quins poemes cal començar. El poeta llegeix el primer poema en veu alta, de manera que es poden captar els aspectes relacionats amb ritme, rima, musicalitat, etc., i, si vol, hi afegeix algun comentari que aclareixi algun aspecte cultural o vivencial del poema. Després si la llengua és coneguda per tots els participants es comença a traduir, generalment vers a vers. Si és una llengua no coneguda per tots, els traductors fan la traducció literal de tot el poema. I, normalment, després es treballa vers a vers, estrofa a estrofa. S'estableixen discussions entre els mateixos traductors pels matisos d'algunes paraules. El fet de tenir els autors davant és un privilegi que ajuda a captar el significat dels poemes. També, a vegades, cal plantejar si s'han d'adaptar realitats culturals diferents o com s'han d'explicar, o bé si no cal. Finalment ve un dels moments més esperats: la lectura en veu alta per part d'un dels participants catalans, lectura seguida atentament per tot el grup. Aquesta lectura pot provocar esclats d'alegria o, altres vegades, decepcions perquè després de molta feina el resultat coixeja, normalment en aquests darrer cas amb un o dos retocs, els poemes flueix. A vegades els participants es poden encallar i iniciar discussions interminables sobre algun aspecte concret, llavors el coordinador ha de decidir si cal fer una pausa o seguir endavant amb la traducció i després tornar al punt conflictiu, si no s'han resolt les discussions poden continuar-les en les passejades que es fan a l'ermita d'Alendo o durant els àpats davant d'un menjar immillorable. La nit abans de marxar, després de sopar, es fa una lectura pública d'alguns dels poemes traduïts i, si ho volen, dels poetes participants.

A la revista *Estudis romànics*, es va publicar un resum del seminari amb els poetes armenis:

«Normalment la metodologia d'aquestes sessions és molt semblant: es decideix per quin poema es comença la feina de traducció (prèviament s'ha fet arribar una mostra de poemes en original i, si cal (com era el cas) en traducció a l'anglès, al francès o a l'espanyol). Aleshores el poeta el llegeix en la

seva llengua, de manera que es poden captar els matisos relacionats amb el ritme, la rima, les al·literacions, en definitiva, amb la música del poema. Si vol, en pot fer alguna explicació i, segons el coneixement del grup de la llengua, tothom comença la traducció o, en aquest cas, les persones que sabien armeni i català, feien una primera traducció literal explicant, alhora, els problemes i les diferències sintàctiques, morfològiques o de significat dels textos amb el català. Un cop entès el poema, comença la feina, especialment dels poetes catalans (però també de tots els participants), d'intentar ser al màxim de fidel a l'original tant pel que fa al significat com a la forma, de traslladar al català l'essència del poema de manera que la traducció preservi la intencionalitat i la forma poètica de l'original, però que alhora s'arribi a un text que sigui poètic en català i que emocionï tant pel que diu com per com ho diu. Aquest cop, i a causa de la distància tan gran entre les dues llengües, la feina dels traductors era molt important, com també era bàsica la presència dels poetes traduïts que aclarien algun concepte o matís o, fins i tot, alguna vegada, escollien entre més d'una possible traducció segons la sonoritat que captaven de la traducció catalana» (Iolanda Pelegrí, *Estudis romànics*, núm. 30, 2008).

Què el fa especial:

- El lloc i l'ambient que es crea (acollida cordial de l'equip del Centre d'Art i Natura, l'entorn, les caminades, les xerrades al voltant de la taula).
- La metodologia basada en el treball en equip entre l'autor, traductors i poetes, gràcies a la bona disposició de tots els participants i el respecte en què es desenvolupen les discussions.

Anna Crowe, després del primer seminari va escriure a Dídac Pujol un correu electrònic, on li deia: «Stewart and I agreed that the most moving and best part of the whole thing was watching and listening to how you all worked together —no artistic histrionics, no academic arrogance or pushiness. Instead, real courtesy, a desire to hear what other colleagues thought, inspired listening, and a dedication to finding the best version. What more could any poet ask of their translators? It was so much better than we had imagined it could be, and so much more than we felt we had any right to expect— so, an enormous thankyou!» (*Quaderns. Revista de traducció*, núm. 4, 1999, p. 154. Dídac Pujol; Dolors Udina).

Miquel de Palol, que va participar en el seminari amb els poetes suecs, el divuitè, va escriure: «LA GRÀCIA DE L'INVENT, A MÉS DEL RESULTAT en més o menys mesura sempre útil per a la comunitat cultural en forma d'edició bilingüe, és, per als participants, l'exercici intel·lectual d'enfrontar-se al repte de la traducció poètica des d'interessos i punts de vista diversos, des del poeta que encara un text aliè fins al traductor professional que es regeix per paràmetres més generalistes, amb un element que al final es revela un privilegi per a totes les parts afectades: la participació activa dels autors dels textos traduïts, que davant dels inevitables atzucacs tenen la prerrogativa i l'autoritat de resoldre'ls» (Miquel de Palol, *Avui*, 13 de maig de 2008).

□

Ressons de Farrera

Un primer ressò és la publicació de les antologies de les traduccions del seminari. Fins ara s'han publicat:

I. *L'ànima del teixidor* amb poemes dels escriptors escocesos Stewart Conn i Anne Crowe. Barcelona: Edicions Proa, 2000 («Óssa Menor», 212).

II. *En paper de vidre* amb poemes dels escriptors hebreus Tamir Greenberg i Ronny Someck. Barcelona: Edicions Proa, 2000 («Óssa Menor», 213).

III. *Per atzar aquella veu* amb poemes dels escriptors bretons Alan Botrel i Lan Tangi. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes (Vic: Emboscall, 2004).

IV. *L'objecte del pensament* amb poemes dels escriptors italians Alba Donatti i Paolo Ruffilli. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes (Vic: Emboscall, 2004).

VI. *He somiat que havies mort* amb poemes dels escriptors eslovens Sveltana Makarovič i Brane Mozetič. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes (Vic: Emboscall, 2004).

VII. *Una finestra gebrada* amb poemes dels escriptors quebequesos Bernard Pozier i Serge Patrice Thibodeau. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes (Vic: Emboscall, 2004).

VIII. *Una porta sense clau* amb poemes de les escriptores portugueses Ana Hatherly i Teresa Rita Lopes. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes (Vic: Emboscall, 2008).

IX. *Amb el crepuscle ha arribat la tardor* amb poemes dels escriptors hongaresos György Jánosházy i Bálász Déri. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes (Vic: Emboscall, 2006).

X. *Amb pomes escampades* amb poemes dels escriptors grecs Maria Lainà i Haris Vlavianós. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes (Vic: Emboscall, 2005).

XI. *Fulles artificials* amb poemes dels escriptors polonesos Ewa Lipska i Maciej Niemec. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes (Vic: Emboscall, 2008).

XIII. *Els estels cauen a terra* amb poemes dels escriptors romanesos Denisa Comănescu i Iona Ieronim. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes (Vic: Emboscall, 2008).

XIV. *Passà el temps desfent la memòria* amb poemes dels escriptors asturians Xuan Bello i Ana Vanessa Gutiérrez. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes (Vic: Emboscall, 2006).

XV. *A l'esquena de la nit* amb poemes dels escriptors alemanys Brigitte Oleschinski i Hendrik Jackson. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes (Vic: Emboscall, 2008).

XVI. *Una vegada l'hivern* amb poemes dels escriptors armenis Mariné Petrossian i Tigran Paskevichyan. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes (Vic: Emboscall, 2008).

□

La voluntat que els seminaris servissin per difondre la literatura catalana a l'estranger, era explícit com ho reflecteix la carta de Francesc Parcerisas, esmentada anteriorment: «No cal dir que allò que, com a mínim a priori, valorem més positivament d'aquesta experiència són els resultats a llarg termini derivats dels contactes personals entre els escriptors convidats i els escriptors catalans participants al seminari. Ens sembla [...] que aquests contactes són una plataforma excel·lent per fer conèixer allò que fem enllà del nostre àmbit més immediat...».

En aquest aspecte, a més dels contactes personals que s'han establert entre els participants, s'ha impulsat la participació d'escriptors catalans en alguns festivals com el de Medana i el de Poesia i Vi a Eslovènia o el de Quatre Rivières del Quebec, i també les traduccions fetes per alguns poetes de fora d'alguns dels poetes catalans participants (per exemple Ewa Lipska o Ioana Ieronim).

Un cas molt especial és el d'Anna Crowe. Quan va venir al seminari, l'Anna coneixia molt bé el francès, el llatí i alguna paraula d'espanyol però no sabia català, al cap de dos dies de sessions a Farrera, quan discutíem si posàvem una paraula o una altra ens deia, sense que nosaltres li haguéssim traduït res, quina preferia i el perquè, deixant-nos a tots bocabadats.

Una setmana després del seminari Francesc Parcerisas va rebre una postal escrita en català que deia: «Vet ací les boires matinales que embolcallen als carrers de St. Andrews. Avui no fa molt fret, però el cel s'ha ennuvolat i crec que va ploure. M'imagino que en Barcelona brilla el sol, i en Farrera encara més, amb aquelles abelles bordes que brunzien entre les flores de l'heura».

Després va començar a traduir literatura catalana, diu Anna Crowe, en l'entrada del *Visat* del PEN català: «Va començar la carrera de traductora gràcies a Francesc Parcerisas, per bé que ho féu bastant tard, després d'haver participat en els Seminaris de Traducció Poètica que va impulsar el poeta català en el Centre d'Art i Natura a Farrera (Pallars Sobirà). [...] El recull de traduccions de poemes de Joan Margarit *Tugs in the Fog* va guanyar el Premi de Poesia en Traducció de l'hivern del 2006 de la Poetry Book Society de Londres».

Un altre valor afegit, és el dels traductors que sabien les dues llengües i que després del seminari s'han interessat o han intensificat el seu interès en la traducció, com és el cas de Simona Škrabec.

Més d'una vegada els participants de fora expressaven el seu interès per poder fer un seminari semblant al seu país, fins ara això no s'havia aconseguit, però, finalment, aquest any serà possible fer un seminari a l'estil «Farrera» fora de Farrera, que tindrà lloc a Croàcia, del 3 al 8 de desembre a l'illa de Pašman, gràcies a l'interès del lector de català Pau Sanchis i a la col·laboració de l'IRL. També des de Sèrbia i des de Marsella ens han manifestat el seu interès per fer un seminari de traducció poètica, allà i aquí. Són casos diferents, el de Sèrbia seria també com el de Farrera i els de Marsella tenen ja el seu propi model, i des de la ILC treballem per trobar un punt de coincidència. També treballem en un programa per les llengües dels futurs seminaris que tingui en compte diferents paràmetres: llengües que no s'han tractat, peticions, o residències-espais on poder plantejar l'intercanvi.

I un ressò final, el dels quasi trenta poemes escrits a Farrera o inspirats per Farrera (de poetes de fora i de poetes catalans), com aquest de Paolo Ruffili:

□

Ode al traduttore incerto

Se vuoi tradurmi

e non mi vuoi tradire,

non lasciarti indurre

all'ansia di capire

ma affidati propenso

—almeno per metà

(la testa e il cuore...)—

al tuo piú intimo sentire,

facendone lo specchio
del vero gran riflesso,
e interpreta i miei versi
come note...
usa le pagine
come gli spartiti.
Leggi con l'orecchio
nei segni percepiti:
c'è un nesso
tra suono e senso
dentro la parola
ed è la musica
a crearlo per intero,
l'unica che vola
dalla terra al cielo.
Considera te stesso
lettore e ascoltatore
in una volta sola...

(Farrera de Pallars, 14 de maig 2000)

□

Oda al traductor incert
Si em vols traduir
i no em vols trair
no et deixis portar
per l'ansia d'entendre
sinó lliura't disposat
—al menys mig
(el cap i el cor...)—

al teu sentir més íntim,
fes de mi el mirall
del gran reflex veritable,
i interpreta els meus versos
com notes...
fes servir les pàgines
com a partitures.
Llegeix amb l'oïda
els signes percebuts:
hi ha un nexa
entre so i sentit
en la paraula
i és la música
qui el crea, com un tot,
l'única que vola
de la terra al cel.
Considera't, tu mateix,
lector i escoltador
ahora...

(Farrera de Pallars, 14 de maig 2000)

Traducció de Melcion Mateu